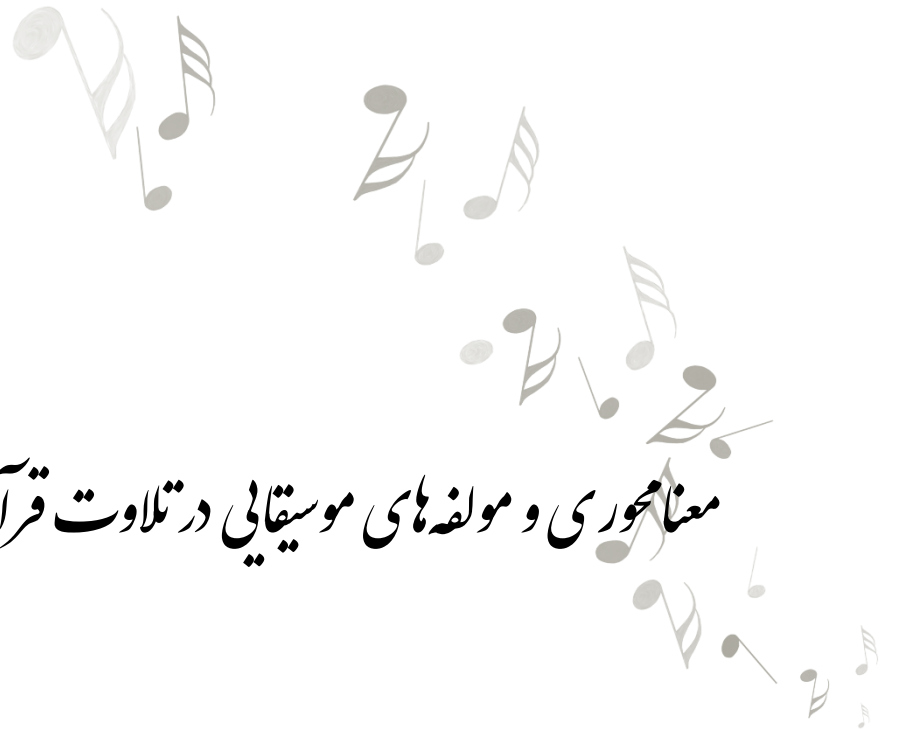

اللَّهُمَّ ارحم
الرحمن!

A series of light gray musical notes and stems are scattered across the upper right portion of the page, creating a sense of melody and rhythm.

معنا محوری و مولفه های موسیقایی در تلاوت قرآن

نویسنده: سارا حدیدی

سرشناسه	: حیدری، سارا، ۱۳۶۶-
	Heidari, Sara
عنوان و نام پدیدآور	: معنای محوری و مولفه‌های موسیقایی در تلاوت قرآن/نویسنده سارا حیدری.
مشخصات نشر	: تهران: مگین، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۱۷۲ص.: جدول.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۳۰۹-۱-۸-۹۹۰۰۰۰ ریال:
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۶۶-۱۷۲؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: قرآن -- تلاوت
موضوع	: Qur'an -- Reading
موضوع	: قرآن -- ترتیل
موضوع	: Qur'anic recitations
موضوع	: قرآن -- مسائل لغوی
موضوع	: Rhetoric in the Qur'an
موضوع	: قرآن -- مسائل ادبی -- معانی و بیان
موضوع	: Qur'an -- Language, Style
موضوع	: قرآن -- قرائت
موضوع	: Qur'an -- Readings
رده بندی کنگره	: ۸۷/BP۸۰
رده بندی دیویی	: ۱۵۱/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۶۳۳۳۴۳
وضعیت رکورد	: فیپا

نویسنده: سارا حیدری

عنوان: معنا محوری و مولفه‌های موسیقایی در تلاوت قرآن

طراح جلد: محمدحسین عبدالغفوری

صفحه آرا: فاطمه عسکریان

● چاپ اول: ۱۳۹۹ ● تیراژ: ۱۰۰۰ جلد ● تعداد صفحات: ۱۷۲ صفحه ● قطع: وزیری

● قیمت: ۹۹۰۰۰ تومان ● شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۳۰۹-۱-۸-۹۹۰۰۰۰

کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

تلفن درخواست کتاب: ۰۹۰ ۱۵۷۵۶۲۲۹

تقدیم می شود به

قطب عالم امکان و قرآن ناطق حضرت حجت عجل الله فرجه روحی و ارواحنا فداه

فهرست مطالب

۱۱	پیشگفتار.....
۱۵	فصل اول: مفهوم شناسی.....
۱۷	مقدمه.....
۱۹	مفاهیم کاربردی.....
۲۰	قرائت.....
۲۱	تلاوت.....
۲۲	وجوه افتراق قرائت و تلاوت.....
۲۲	تلاوت معنامحور.....
۲۲	ترتیل.....
۲۵	صناعات آوایی.....
۲۵	درجه (نت).....
۲۵	ضرب‌آهنگ یا ریتم.....
۲۶	نوانس.....
۲۶	وزن (ایقاع).....
۲۶	آکسان تکیه یا نبر.....
۲۸	طنین و رنگ.....
۲۸	آهنگ گفتار یا تنغیم.....
۳۰	مؤلفه‌های کاربردی.....
۳۰	شاخص‌های صناعات آوایی.....
۳۱	شاخص‌های تلاوت معنامحور.....
۳۳	فصل دوم: مباحث نظری در تلاوت معنامحور.....
۳۴	مقدمه.....
۳۵	بخش اول: تلاوت معنامحور.....
۳۵	رویکرد معنامحور در تلاوت.....
۳۸	جایگاه تلاوت و سیر تطور آن.....
۳۹	آداب و مقدمات تلاوت.....
۴۰	مبانی قرآنی تلاوت معنامحور.....

۴۲	جایگاه تلاوت معنا محور در آراء مفسرین و بزرگان
۴۳	مبانی روایی تلاوت معنا محور
۴۳	ضرورت تلاوت قرآن و کیفیت آن در روایات
۴۴	کیفیت قرائت پیامبر
۴۶	روایات منقول از سیره پیامبر و اهل بیت <small>علیهم السلام</small>
۵۶	بخش دوم: نقش قاری و راهکارهای ارائه تلاوت معنا محور
۵۶	اهمیت جایگاه و نقش قاری در تلاوت
۶۲	راهکارهای ارائه تلاوت معنا محور
۶۲	مؤلفه‌های زبان‌شناسی و آوایی (صناعات آوایی) در قرآن
۶۴	آواشناسی و جایگاه آن در معناشناسی
۶۴	واج و نقش آن در معناشناسی
۶۶	رابطه معناشناسی و آواشناسی
۶۷	واژه‌گزینی قرآن
۶۷	فاصله
۶۸	محاذات (پیروی واژگان از یکدیگر)
۶۹	محاکات (موسیقی واژگان و دلالت آوای آن‌ها بر معنا)
۶۹	ایقاع
۶۹	مؤلفه‌های موسیقایی
۷۰	شناخت ساختار و موسیقی درونی کلمات و آیات قرآن
۷۲	اهمیت صدا و به کارگیری تکنیک‌های صوتی در تلاوت قاری
۷۳	تکنیک‌های صوتی
۷۳	شدت صوت
۷۴	طنین
۷۵	لحن
۷۵	قفله
۷۶	آهنگ گفتار یا تنغیم
۷۸	مواکبه
۸۰	تغنی پسندیده به قرآن
۸۳	فصل سوم: آکسان و سوره طه

۸۴	بخش اول: آکسان در تلاوت معنا محور
۸۴	مقدمه در باب آواها و آکسان
۸۷	آکسان، تکیه یا نبر
۸۸	انواع تکیه یا آکسان
۹۰	نحوه تشخیص محل نبر در کلمات
۹۱	قوانین تکیه‌های صوتی بر اساس یافته‌های استاد مهدی حسینی
۹۱	تأثیر آکسان در معنا
۹۳	تکیه جمله (برجسته نمودن کلمه‌ای معین در جمله)
۹۴	تأثیر آکسان در ایجاد جاذبه در مخاطب
۹۴	بخش دوم: آکسان در سوره طه
۹۴	سوره شناسی
۹۶	سوره طه و رکوعات آن
۹۹	نمودار موضوعی سوره طه در یک نگاه
۹۹	برجسته‌سازی آیاتی با رویکرد غرر آیات
۱۰۰	برخی پیام‌های سوره طه
۱۰۱	آکسان کلیه واژگان سوره طه
۱۰۶	فصل چهارم: تحلیل و ارزیابی آکسان در قرائت ترتیل سوره طه
۱۰۷	مقدمه
۱۰۹	تبیین تلاوت قاریان مصری
۱۱۲	بررسی تلاوت دو تن از قاریان شهیر جهان اسلام
۱۱۲	استاد عبدالباسط محمد عبدالصمد (مصری)
۱۱۲	بیوگرافی
۱۱۲	ویژگی تلاوت استاد عبد الباسط
۱۱۴	آکسان سوره طه با تلاوت استاد عبدالباسط
۱۱۹	نت‌نویسی سوره طه با تلاوت استاد مرحوم عبدالباسط
۱۳۱	الشیخ مشاری بن راشد العفاسی (کویت)
۱۳۱	بیوگرافی
۱۳۱	ویژگی تلاوت مشاری بن راشد العفاسی
۱۳۲	آکسان سوره طه با تلاوت مشاری بن راشد العفاسی
۱۳۷	نت‌نویسی سوره طه با تلاوت مشاری العفاسی

۱۵۶	نتایج حاصل از بررسی آکسان سوره طه در تلاوت قاریان
۱۵۷	نمودار میزان مغایرت در رعایت آکسان واژگان
۱۵۸	جدول نمایش کلی
۱۵۹	نتیجه‌گیری
۱۶۳	جدول اصطلاحات زبان‌شناسی و موسیقایی
۱۶۶	منابع و مأخذ

سکفتار

قرآن کریم معجزه بی نظیری است که از همان ابتدای نزول تاکنون که بالغ بر چندین سده از نزول آسمانی آن می‌گذرد همچنان ابعادی از آن از نگاه بشر مغفول مانده و ابعاد اعجاز گونه آن پس از قرن‌ها از زمان نزول آن همچنان جلوه‌گری می‌کند. همین تازگی باعث گردیده تا محققان و پژوهشگران پیرامون ابعاد مختلف آن و ساختار و اجزاء آن در حیطه‌های مختلف به بررسی و مذاقه در آن بپردازند و ابعاد جدیدی از اعجاز آن را در زمینه‌های مختلف ظاهر نمایند. قرآن یک زبان است که خداوند آن را لسان مبین خواننده و آخرین آیت خود را از جنس زبان و آوا قرار داده است.

واژه قرآن از ریشه قرء ناظر به جنبه‌های آوایی و شنیداری آن است، بنابراین آوا و آهنگ قرآن عاملی مستقیم و مؤثر بر آثار و ابعاد تربیتی و هدایتی قرآن است و تلاوت قرآن بر جسم و جان انسان اثری آشکار می‌گذارد. آهنگ موجود در زبان قرآن اثرش نسبت به سایر زبان‌ها اثری مضاعف است، زیرا مانند همه زبان‌ها با گوش انسان که مجردترین حس انسان است و به عالم درون انسان راه پیدا می‌کند ارتباط مستقیم دارد و گوش به عنوان دروازه قلب و دریچه‌ای که به درون انسان راه می‌یابد بسیار اهمیت دارد و از سوی دیگر از طریق دستگاه شنوایی می‌توان اثر بینایی خلق کرد که با تصویرگری که آواهای صوتی و ریتم الفاظ به همراه دارند این امر رخ می‌دهد و می‌توان مضامین قرآنی را به تصور و درک برای بشر نزدیک ساخت.

نکته درخور اهمیت این است که زبان مانند هر پدیده‌ای در این دنیای مادی دچار تحول و تطور می‌شود و موسیقی نیز از این امر مستثنا نیست و درک و دریافت آن بسته به عنصر زمانی و مکانی و فهم بشر و فرهنگ زمانه دچار تحول می‌شود اما زبان قرآن و به دنبال آن موسیقی قرآن که عنصری وابسته به آن است از این تحول و تطور مصون است زیرا به ضمانت الهی و توسط خود خداوند مورد حفاظت و صیانت قرار گرفته است و همین امر سبب می‌شود که اثرهایی که در بستر زبان و موسیقی قرآن انجام می‌شود بتواند هر بار تکامل یافته‌تر از قبل مورد توجه قرار گیرد و به بطن قرآن نزدیک‌تر شود^۱. یکی از ابعاد اعجاز بیانی قرآن که بیشتر به جنبه ظاهری قرآن معطوف است ظرافت‌های بلاغی است که بخشی از آن برآمده از الفاظ آن با ساختاری خاص است که از آن تحت عنوان موسیقی درونی قرآن یاد می‌شود و الفاظ و واژگان آن علاوه بر آنکه معانی چند لایه‌ای را می‌تواند در خود

۱. خوش‌منش، آوا و آهنگ قرآن (ظرفیت‌ها و کارکردها)، ص ۲۸۱۱.

داشته باشد و شبکه‌ای از الفاظ و معانی را در بر می‌گیرد، نوع واج آرایه واژگان قرآن به گونه‌ای است که هر لفظ نظام آوایی را در دل خود دارد که ترکیب واژگان در کنار یکدیگر منجر به شکل‌گیری موسیقی خاصی گردیده است که علاوه بر اینکه بیانگر تناسب میان لفظ و معنی است، حاکی از نوع خاصی از موسیقی است که در هر مخاطبی می‌تواند جاذبه ایجاد کند و هر توجهی را به خود جلب نماید و به گونه‌ای است که موسیقی موجود در هر لفظ به جهت نظم‌آهنگ خاص آیات قرآن در القای معنا می‌تواند نقش برجسته‌ای را ایفا نماید. شاید بتوان گفت هم تک تک واژگان قرآن دارای ریتم خاصی هستند و هم عبارت آن در کنار یکدیگر مجموعه‌ای خاص را شکل می‌دهند که نظام منحصر به فرد قرآنی حاصل این ساختار و ترکیب است. این امر که از جنبه‌های زیبایی‌شناختی قرآن و ابعاد موسیقایی آن به شمار می‌رود، با رعایت برخی جنبه‌های زبان‌شناسی و موسیقی مانند آکسان موجود در هر واژه یا عبارت قرآنی می‌تواند در القای معنا به مخاطب اثرگذارتر باشد، به عبارت دیگر این امر حاصل ترکیب شکل ظاهری واژگان قرآن و اسلوب خاص این واژگان با همراهی معنای آن واژه است و کشف این نظام ساختاری می‌تواند کاشف از ابعاد ظاهری و بطن آیات باشد و زمینه ظهور جلوه‌ای دیگر از ابعاد اعجاز لفظی قرآن را مهیا سازد. یکدستی و هماهنگی و نوع چینش واژگان قرآنی در هر سوره به گونه‌ای است که منجر به نظم آهنگ منحصر به فردی در آن گردیده است که می‌تواند کاشف از موسیقی باطنی این کلام الهی باشد و همین امر از جاذبه‌های جذب قلوب انسان‌ها با هر گرایش و دین و مذهبی شده است که تکرار مکرر آن نه تنها منجر به دل‌زدگی برای مخاطبان و شنوندگان این پیام الهی نمی‌شود بلکه تأثر و توجه قلوب را به دنبال دارد و بخشی از این امر به واسطه موسیقی نهفته در الفاظ و عبارات این معجزه الهی است و بخشی از آن برآمده از موسیقی بیرونی و هارمونی و تناسب آوایی و واج آرایه واژگان این کلام الهی در کنار یکدیگر است که حاصل جمع این دو پدیده بیانگر اعجاز آوای قرآن و تأثر این کلام مقدس الهی در قلوب است.

با توجه به اینکه طی سال‌های اخیر توجه بسیاری از پژوهشگران و مؤسسات مطالعاتی معطوف به بهره‌گیری از ساختارهای دیگر علوم و به نوعی ایجاد پیوند میان علوم مختلف است که از آن تحت عنوان مطالعات میان رشته‌ای یاد می‌شود، در این کتاب تلاش می‌شود که به بررسی نقش صناعات آوایی به ویژه آکسان در تلاوت معنا محور پرداخته شود. نکته در خور توجه که پرداختن به این نوشتار را از دید نویسنده ضروری می‌سازد اهمیت فهم کلام الهی است که در تعیین سرنوشت بشر و آمادگی وی برای حیات جاودان و ابدی در عرصه دیگر نقش تعیین کننده‌ای را ایفا می‌کند و به نظر می‌رسد روند فعلی تلاوت‌ها توجهی که شایسته و بایسته به این امر در جهت القای مفاهیم و مقصود کلام الهی است را ندارد و مواجهه با موج قاریان داخلی و بین‌المللی که در قالب تعیین شده و کلیشه‌ای قرائت بر اساس دستگاه‌های موسیقایی و فراز و فرود و بعضاً ارائه قرائت آهنگین ... موجب گردیده که

عنصر معنا محوری و القای مقصود کلام الهی که اساس این معجزه الهی است گاهی مغفول بماند و شاخصه‌های دیگری که در درجه دوم اهمیت است معیار اصلی و سنجه‌ای جهت ارزیابی قرار گیرد و طی دهه‌های متوالی به نسل‌های بعد و ملیت‌های مختلف سرایت کند. این امر در کنار این موضوع که از دغدغه‌های موجود میان قشر قاریان قرآن کریم بحث آمیختگی واژگان عربی قرآن با یکدیگر است و این که از زاویه دید اساتید و قاریان مطرح جهان اسلام به هنگام شنیدن تلاوت قاریان ایرانی خوشایند به نظر نمی‌رسد، روشن می‌کند که یکی از دلایل گرایش به سمت صوت و لحن و پیاده‌سازی دستگاه‌ها بر کلام الهی و عدم توجهی شایسته به تلاوت معنامحور، عدم آشنایی با ظرایف زبان‌شناسی و به ویژه مباحث آواشناسی و ارتباط تنگاتنگ آن با معناشناسی یا علم الدلاله است. در این میان تحولات جهان امروز و تغییراتی که در حوزه فردی و اجتماعی و عرصه بین‌المللی در حال وقوع است نیازمند بررسی و ارزیابی دقیقی‌تری از شناسایی نیازهای بشر و روش مواجهه و حل موضوعات پیش رو است که به ارتباط بشر با منشاء و مبداء هستی باز می‌گردد جهت رسیدن به صلح، ثبات و آرامش درونی و ساماندهی به نظام درونی و به تبع آن ساختار بیرونی، بنابراین توجه به تلاوت‌هایی که انعکاس دهنده معانی و مفاهیم کلام الهی است به عنوان امری که نمی‌توان در جهان امروز آن را نادیده گرفت نیازمند توجه و مطالعه‌ای عمیق است و امروزه جهت نائل شدن به آرامشی عمیق و منبعی راهگشا و دستیابی به تحلیل صحیحی از وضع موجود بهتر است به آن‌ها با نگرشی نو و با بهره‌گیری از بسترهای موجود و زبان موسیقایی که می‌تواند منجر به شکل‌گیری الگویی تازه در این حوزه گردد پرداخت. بر این اساس شایسته است جهت نیل به درکی عمیق‌تر از آنچه در حال وقوع است و یافتن راه حلی تأثیرگذارتر جهت رفع موانع موجود برای انس بیشتر با قرآن به مطالعه‌ای موردی از تلاوت قاریان با بررسی سوره طه پردازیم و میزان اثرگذاری و نقش آکسان را به عنوان مؤلفه‌ای از صناعات آوایی در فهم و القای مقصود کلام الهی مورد مذاقه قرار دهیم.

از آنچه گفته شد می‌توان دریافت که علت بررسی و ضرورت طرح این موضوع شناسایی یکی از عوامل تأثیرگذار در تلاوت معنا محور می‌باشد. با این نگاه که تلاوت‌های معنامحور در میان قاریان مصری، خلیجی، فارسی زبان و عرب و... با گرایش‌ها و سبک‌های متفاوت و از میان مذاهب مختلفی که وجود دارند به ارائه تلاوت‌هایی پرداخته‌اند که در زمان حاضر با گسترش سبک‌های آن‌ها در عرصه بین‌المللی قابل ارزیابی جامع‌تری می‌باشند و امید است با بررسی این مؤلفه بتوان به ارائه الگویی در تلاوت معنامحور نائل آمد که همسو با وجه هدایتی این کلام الهی باشد و بتواند افراد بیشتری را در این حوزه به فعالیت و مطالعه بکشانند و منجر به تعقل و تفکر در میان مستمعین گردد و مراتب انس با این معجزه الهی را در میان دو قشر مردم عامی و افراد متخصص در حوزه تلاوت

عمیق‌تر سازد.

در این نوشتار با تشریح برخی فنون القاء معانی که برآمده از به کارگیری صناعات آوایی است ضمن پرداختن به برخی دانش‌ها مانند زبان‌شناسی و زبان موسیقایی، تلاش شده که مسیری بنیادین برای قاریان قرآن کریم ترسیم شود تا علاوه بر ضرورت آشنایی با این کلیات، حد و مرزها و اصول مورد نیاز جهت تلاوت معنامحور، تلاوتی شایسته و تأثیرگذار به مستمعین ارائه کنند و زمینه انس بیشتر با قرآن را در جامعه فراهم سازند. نوشتار حاضر از نظر استناد به اصول و قواعد موسیقایی و اشاره بر قواعد زبان‌شناسی مورد نیاز جهت تلاوت چشم اندازی از نقش و اهمیت این مؤلفه‌ها و تأثیر به‌کارگیری این تکنیک‌های آوایی، جهت القای مفاهیم صحیح به مستمعین دارای نوآوری است و پیش از این نت‌نویسی و مشخص نمودن آکسان تک تک الفاظ در یکی از سور قرآنی انجام نشده است.

در پایان جا دارد از اساتید گرانقدری که در غنی ساختن محتوای این اثر مرایاری نمودند به ویژه دکتر روح الله محمدعلی نژاد و استاد ارجمندم آقای امید امیری آهنگساز و نوازنده توانمند و دکتر احمد زرنگار و ... تشکر و قدردانی نماییم.

امید است این تلاش‌ها مورد خشنودی حق و راهگشایی برای علاقمندان به این حوزه قرار گیرد.

سارا حیدری

بهار ۱۴۰۰

فصل اول: مفهوم شناسی

مقدمه

آنچه در این کتاب محور اصلی نویسنده می‌باشد بررسی دو متغیر تلاوت معنامحور و صناعات آوایی می‌باشد. روشن است تلاوت قرآن، زمانی اثر مطلوب و مورد انتظار را در مخاطب ایجاد می‌کند که توأم با عنایت به معانی آیات بوده باشد. به عبارت بهتر، قرائت بدون درک و انتقال معنای مورد نظر و حتی صرف شنیدن صوت زیبای قاری هنگام تلاوت، بدون فهم معنای آیات، هدف قرآن را که پرداختن به بُعد هدایتی انسان است به درستی محقق نمی‌سازد و همین امر ضرورت تلاوت معنامحور را نمایان می‌سازد.

نکته درخور توجه این است که تلاوت معنا محور، تلاوتی است که بر محور انتقال صحیح مقصود گوینده به مستمع ارائه شود، یعنی تلاوتی که ابتدا قاری با توجه به شاخص‌های لفظی (واژگانی)، معانی آیات و فضایی که آیه در آن قرار دارد را به درستی تشخیص دهد و برای ترسیم آن فضا برای مستمع، از تکنیک‌های آوایی مناسب و لحن‌الاداء صحیح بهره‌گیرد تا بتواند معنا و مفهوم را به درستی منتقل سازد سپس مقام‌هایی را به استخدام درآورد که متناسب با مفهوم آیات باشد و در مرحله‌ی غایی حتی بتواند از قالب استخدام مقام‌ها به ورای آن که ارتباط با بطن این کلام الهی است دست یابد و چه بسا دور از ذهن نباشد که به ایجاد ساختاری منحصر به فرد متمایل گردد که منجر به القای بهتر معانی در مستمعین گردد، زیرا این کلام الهی در درون خود به شکل بالقوه‌ای عناصر منحصر به فردی را داراست که می‌تواند در پیوند با حالات درونی و طهارت درونی قاری به وسیله اشکال مختلف لحن‌الاداء به سمع مخاطبین برسد و تلاوتی ماندگار را برجای گذارد.

از آنجا که قرآن کلام خواندنی و مشتمل بر الفاظ است و استعمال الفاظ نیز به قصد ایجاد معنا در ذهن مخاطب صورت می‌پذیرد و اینکه اراده و قصد از مقومات استعمال است و در استعمال، متکلم لفظ را به قصد خطور دادن معنا به ذهن شنونده به کار می‌برد^۱، بنابراین به کار بردن صحیح

الفاظ در القاء دقیق معنا به شنونده و مخاطب به طور مستقیم اثرگذار است و چون میان لفظ و معنا تناسب برقرار است ابراز و القای صحیح مجموعه این عناصر می‌تواند اثرگذار باشد و خود منجر به ارائه تلاوت معنامحور گردد.

سید قطب که در کتاب تصویر الفنی فی القرآن الکریم به ویژگی‌های موسیقایی قرآن می‌پردازد ذیل تفسیر آیه ۳۴ سوره طور پیرامون نحوه این اثرگذاری چنین می‌گوید که:

«در متن این قرآن، رازی ویژه نهفته است و این راز با اولین نگاه به قرآن حتی بدون آگاهی از مواضع اعجاز آن، برای هرکسی قابل درک است. در این قرآن، بزرگی و والائی و هیمنت و اشراف به وضوح پیداست و به وضوح احساس می‌شود که عنصری ماورای این معانی ظاهری وجود دارد که به وسیله عقل قابل درک است و این عنصر ناشناخته به محض شنیدن قرآن در عمق احساسات شنونده جاری می‌شود که بعضی از مردم آن را به خوبی درک می‌کنند و بعضی دیگر آن را با ابهام درک می‌کنند، اما به هر حال وجود دارد. تشخیص منشأ و مصدر این عنصر بسی دشوار است. آیا آن شیء همان ظاهر عبارت‌ها و جمله‌هاست؟ آیا مربوط به معنایی ثانوی است که در دل الفاظ نهفته است؟ آیا مربوط به تصاویر و سایه‌هایی است که در ذهن شنونده نقش می‌بندد؟ آیا همان ریتم و وزن ویژه قرآن است که با سایر وزن‌ها متفاوت است؟ یا اینکه همه این عناصر باهم در یکجا جمع شده‌اند؟ و یا اینکه ترکیبی است از همه این عناصر به اضافه عنصری مبهم و ناشناخته و مستتر؟^۱»

بنابراین و با توجه به آنچه گفته شد، به نظر می‌رسد قاری قرآن چنانچه آکسان‌ها و ضرب‌آهنگ‌های هر واژه و عبارتی را به درستی بشناسد و تشخیص دهد و بتواند اجرا نماید، رعایت همین مؤلفه «آکسان» در هر واژه و عبارت، در فرآیند القاء معنا بسیار اثرگذار می‌تواند باشد و تلاوتی که بتواند بر محور معنای الفاظ و با توجه به آکسان‌ها استوار گردد، در مخاطب اثرگذارتر خواهد بود و این امر به نوعی بیانگر ضرورت بهره‌گیری توأمان از دو دانش موسیقی و زبان‌شناسی در ارائه تلاوت معنامحور است.

بر این اساس، در نظر داریم ضمن بررسی قطعاتی از تلاوت‌های ماندگار دو تن از مرتلان شهیر جهان اسلام، میزان توجه ایشان را به صناعات آوایی و به ویژه ضرب‌آهنگ‌ها با تأکید بر نقش آکسان‌ها و توجه به مواضع آن - که ناظر به عنایت قاری به معنای الفاظ آیات است - در تلاوت ترتیل سوره مبارکه طه تحلیل نموده و نقش آن را در ارائه تلاوت معنامحور مورد بررسی قرار دهیم.

۱. سید قطب، آفرینش هنری در قرآن، ص ۳۵۱.

با توجه به خلاء تحقیقاتی موجود در این حوزه و با توجه به اهمیتی که رویکرد تلاوت معنامحور در القای مفاهیم و مقاصد الهی در نوع بشر دارد، آنچه به عنوان اهداف غایی و میانی در این کتاب دنبال می‌شود عبارت است از:

هدف اصلی تبیین ضرورت و اهمیت شناخت تلاوت معنامحور قرآن کریم است و ارائه تصویری روشن از نقش و تأثیر قاریان در ایجاد و ارتقای این رویکرد، با توجه به اینکه قاریان قرآن به عنوان عوامل اجرایی و واسطه انتقال کلام الهی در ارائه پیام الهی به مستمعین به ایفای نقش می‌پردازند. به ویژه آنکه آنچه امروز شاهد آن هستیم توجه به این امر است که بدون شناخت ریشه‌های علمی هر تخصصی امکان شناخت صحیح و تحلیل حوزه‌ها میسر نخواهد بود.

از سوی دیگر قرآن این کلام الهی به واسطه ویژگی‌های اعجازگونه و تازگی که داراست آن‌چنان با ارزش و در خور توجه شناخته شده است که شناخت هر چه بیشتر و عمیق‌تر آن زمینه مناسب برای پیدا کردن راه‌حل‌های لازم جهت خروج از بعد یکنواخت قرائت و معیارهای ثابتی است که منجر به مغفول ماندن بعد معنا محوری و القای مفاهیم غنی آن به مخاطبان است.

در نهایت در کنار ارائه تصویری روشن از نقش تلاوت معنامحور و شمای کلی از چهره اعجازگونه قرآن که بر اساس بررسی ۲ قاری جهان اسلام به عنوان نمونه می‌باشد که کمک به سنجش این پارامتر و تحلیل آن می‌کند در تلاش برای ارائه زمینه مناسبی است که بتوان به گونه‌ای مؤثر راهکارهایی را جهت دستیابی به مدلی از تلاوت معنامحور شناسایی و معرفی کند.

البته برخی اهداف فرعی مانند سنجش میزان اهمیت و نقش رعایت آکسان‌ها در لحن الاداء به عنوان یکی از عناصر صناعات موسیقائی و از مؤلفه‌های زبان‌شناسی مؤثر در القاء معانی آیات به مخاطب، تحلیل جایگاه لحن الاداء در تلاوت قاریان و مرتلان شهیر دنیای اسلام و در نهایت گسترش مطالعات میان رشته‌ای با بهره‌گیری از زبان موسیقی و انطباق آن با مطالعات قرآنی نیز دنبال می‌شود.

حال با توجه به نکاتی که بیان شد این کتاب درصدد پاسخگویی به این سوال است که توجه به صناعات آوایی چه نقشی در شکل‌گیری تلاوت معنامحور دارد؟ و برای پاسخ به این پرسش نیازمند دانستن برخی مفاهیم کاربردی در این زمینه هستیم.

مفاهیم کاربردی

هنگامی که سخن از تحلیل ابعاد موسیقایی تلاوت قرآن و صناعات آوایی (فنون و تکنیک‌ها) به

میان می‌آید پیش از هر چیز ضرورت شناخت عناصر و مفاهیم زبان موسیقی مطرح می‌شود که در بخش تعریف مفاهیم به مفهوم شناسی کلیه واژگان مورد نیاز پرداخته شده است.

قرائت

قرائت از ریشه قرء است و مراد از آن بر اساس آیات قرآنی خواندن است. واژه قرائت و مشتقات آن بارها در قرآن تکرار گردیده است و از جمله واژگانی است که از معنای آن برمی‌آید که ترغیب به انس با قرآن را نشان می‌دهد به گونه‌ای که یکی از مراتب اولیه و درجات انس با قرآن قرائت این کلام الهی است. در بیان فایده مکرر بودن یک لفظ در مواضع مختلف گفته شده است: بررسی این‌گونه الفاظ همان روش تفسیر موضوعی است که برخی دانشمندان با استفاده از این روش به تفسیر قرآن پرداخته‌اند. مفسر پس از جمع‌آوری آیات مربوط به یک لفظ یا موضوع خاص، همه آن‌ها را همچون مواردی که درهم می‌آمیزند؛ پیش روی خود قرار داده، در معانی آن‌ها تفقه نموده، نسبت آن‌ها را با یکدیگر کشف و از میان آن‌ها نتیجه‌گیری و هدف را آشکار می‌کند^۱، بنابراین تعریف برخی از آیات قرآنی و روایاتی که در آن‌ها به قرائت با شکل‌های متفاوت و مشتق شده از آن به کار رفته عبارت‌اند از: ﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ﴾ (علق/۱)، ﴿وَ إِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَ أَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ (اعراف/۲۰۴)، ﴿إِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَمِعْ لَهُ﴾ (قیامه/۱۸) و ﴿فَاقْرَأْ مَا تيسَّرَ مِنْ...﴾ که همگی این آیات دلالت بر خواندن و به دنبال آن اهمیت قرائت و در مرحله بعد پیروی و حسن استماع آن دارد و به دنبال آن دو مقوله اقرار و استقراء موضوعیت می‌یابد. با توجه به اینکه نظام زبانی بر پایه سمعی و کلامی استوار است و این نظام در اسلام و زبان قرآن هم از جانب پیامبر بر این شکل استوار بوده است، در نتیجه تفاوتی میان باسواد و بی‌سواد نبوده، زیرا عنصر شنوایی و کلامی در آن دخیل بوده است و موضوعیت داشته است و بعدها عنصر بینایی به واسطه تدوین قرآن مطرح شده است اما در اصل انتقال معنا و مفاهیم گوش و زبان نقش تعیین‌کننده‌ای داشتند و بر اساس آیه ۲۰۴ سوره اعراف ﴿وَ إِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَ أَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ روند تشریح مساعی «قاری - مستمع» و «مستمع - قاری» بیان شده است که نتیجه آن طبعاً ﴿لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ خواهد بود.^۲ حتی بعدها که مسلمانان توانایی خواندن و نوشتن پیدا کردند باز هم روایات دلالت بر واژگانی مانند استماع، اقرار، قرائت و ... دارد که همگی ناظر بر اهمیت قرائت و تلاوت است. نقل از پیامبر اکرم

۱. شلتوت، من هدی القرآن، ۳۲۲-۳۲۳.

۲. لسانی فشارکی، آموزش زبان قرآن، ص ۲۱-۱۹.